

visyyden poistaminen on tasa-arvon kannalta perusteltua.

Lisäksi on vaadittu verotuksen porsaanreikien tukkimista estämällä esimerkiksi veroparatiisien käyttö verojen kiertämiseen. Taitaa kuitenkin olla niin, ettei suurimpien tulojen ja omaisuuksien verotuksen korottaminen ja verotuksen porsaanreikien poistaminen tuota riittävästi tuloja, vaan tulevaisuusinvestointien rahoittaminen edellyttää veronkorotusten ulottamista myös keskituloisiin.

Lopulta kysymys on siitä, paljonko tahdotaan panostaa julkisiin toimenpiteisiin yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi ja missä määrin halutaan painottaa puhtaammin markkinapohjaista kehitystä. Tulevaisuusinvestointien jatkaminen edellyttää uskoa niiden myönteisiin vaikutuksiin. Pohjoismaat ovat osoittaneet, että korkea verotus ja sen rahoittamana toteutetut koulutus-, sosiaali-, tutkimus- ja infrastruktuuripanostukset voivat kansainvälisessä vertailussa tuottaa parhaiten hyvinvointia ja lisätä talouden tuottavuutta. Toimiiko pohjoismainen malli edelleen?

Toinen vaihtoehto on tukeutua puhtaammin markkinapohjaiseen kehitykseen, jossa tulevaisuusinvestointeja ja niiden edellyttämiä verojen korotuksia jätetään tekemättä ja samalla säästytään verotuksen kielteisiltä vaikutuksilta. Näistä vaihtoehdoista tulisi rationaalisessa yhteiskuntapolitiikassa käydä jo nyt vilkasta keskustelua. Linjanvedot jäänevät myöhemmäksi, kun nyt keskitytään koronaviruksen aiheuttamien ongelmien ratkaisemiseen, mutta mikäli maailma palaa raiteilleen, edessä odottaa tärkeä valinta, joka ratkaisee tulevan yhteiskuntakehityksen suunnan. ■

JARMO J. HUKKA-PETRI S. JUUTI-TAPIO S. KATKO

VEDELLÄ EI PITÄISI TEHDÄ VOITTOA

Vesihuolto on luonnollinen monopoli. Sitä ei saisi yksityistää.

Julkisuudessa on keskusteltu Jyväskylän ja Ähtärin kaavailuista myydä osin tai kokonaan yhdistynyt energia- ja vesilaitos yksityisille yrityksille.

Tammikuun 30. päivänä julkaistiin Vesi on meidän -kansalaisaloite vesihuollon yksityistämisen estämiseksi. Se keräsi kolmen päivän aikana yli 70 000 allekirjoitusta. Tämän jälkeen useampi puolue ja poliitikko otti kielteisen kannan vesihuollon yksityistämiseen. Asiasta syntyi kansallinen kysymys.

Jyväskylässä pidettiin 6.2. yleisötilaisuus, johon osallistui noin 120 henkeä. Kaupungin virkamiesjohto perusteli ehdotustaan myydä 30–40 prosenttia energia- ja vesilaitoksesta sillä, että näin saataisiin osaamista kuntien laitosten toimintaan ja pääomaa vapautuisi muuhun käyttöön.

Kritiikki johti siihen, että kaupunginhallitus päätti 10.2. keskeyttää hankeselvityksen. Teollisuusjohtaja Timo Fredriksson, joka toimi aiemmin energialaitoksen johtokunnan puheenjohtajana, vastusti vahvasti luonnollisen vesihuoltomonopolin osittaistakin myyntiä.

Jyväskylän kaupungin aiemmatkaan kaupat eivät ole olleet läpinäkyviä. Vuonna 2006 se myi vesiliikelaitoksen energiayhtiölleen 150 miljoonalla eurolla kaupungin talouden alijäämän kattamiseksi. Keinotekoisella korkealla myyntihinnalla kasvatettiin kaupungin voittoa sekä energiayhtiöstä ja vesiliikelaitoksesta muodostetun yhtiön käyttöomaisuuden kirjanpitoarvoa. Näin kierrettiin kirjanpitolakia ja tehtiin arvonkorotuksia sellaiseen käyttöomaisuuteen, johon niitä ei muutoin voitaisi tehdä.

Vuonna 2012 vesimaksut olivat Jyväskylässä paljon korkeammat kuin muissa isoissa kaupungeissa. Asiakkaat ovat keinoitekoisen omistusjärjestelyn seurauksena joutuneet maksamaan korotettuja maksuja. Energiayhtiön kaupungilta vesiliikelaitoksen ostoon saaman 150 miljoonan euron lainan pelkät korot ovat olleet 2006–2020 yhteensä noin 134 miljoonaa euroa. Lisäksi laina erääntyy maksettavaksi 29.12.2020.

Lokakuussa 2019 Jyväskylän Energian nimeksi tuli Alva-yhtiöt. Alva tytäryhtiöineen tuottaa ja jakaa sähköä, vettä ja lämpöä omistamissaan verkoissa. Yhtiöiden johtokunnissa on samoja henkilöitä ristiin rastiin, mikä nostaa esiin jäävyskysymykset.

Olemme seuranneet energia- ja vesilaitosten fuusioita. Joissakin tapauksissa vesilaitosten autonomia on säilynyt ja yhteistyö sujuu hyvin. Toisissa tapauksissa vesilaitostointi on alistettu energialaitokselle kuten Jyväskylässä. Energia- ja vesihuollon yhdistämistä perustellaan usein synergiaeduilla. Toiminnot ovat kuitenkin niin erilaisia, ettei synergiaetuja synny juuri lainkaan.

Kansainvälisillä yrityksillä on pitkä kokemus ja taito tehdä edullisia sopimuksia. Neuvotteluissa suomalaiset jäisivät väistämättä toisiksi.

Yksityisestä vesihuollosta on kokemuksia eri puolilta maailmaa

Pitkäaikaisista yksityisen sektorin operointi- tai toimilupasopimuksista on saatu kansalaisten kannalta huonoja kokemuksia eri puolilta maailmaa sekä Yhdysvalloissa, Euroopassa, siirtymätalouksissa että kehittyvissä maissa.

Vesihuoltoa eli vedenhankintaa ja viemärintiä ryhdyttiin toteuttamaan monissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa antamalla se yksityisten omistamien laitosten tehtäväksi, pitkäkestoisilla toimiluvilla tai operointisopimuksilla. Suomen ainoa yksityinen, voittoa tavoitteleva vesilaitos toimi Helsingissä vuosina 1876–1880. Sen rakensi ja sitä operoi toimiluvalla saksalai-

nen yritys, kunnes kaupunki kuntalain kehityksessä otti sen haltuunsa.

Vuonna 1865 tehtailija Wilhelm von Nottbeck lupasi rakentaa Tampereelle yksityisen vesilaitoksen, jonka toiminnassa kaupungille jäisivät kaikki riskit, mutta tehtailija saisi rahat ja ikuisen monopolin. Kaupunki torjui ehdotuksen ja ryhtyi kehittämään kunnallista vesihuoltoa.

Yhdysvalloissa ensimmäiset kaupunkien vesihuoltolaitokset toteutettiin usein yksityisillä toimiluvilla. Vuonna 1880 vesilaitoksista puolet oli kuitenkin julkisessa omistuksessa ja vuonna 1924 jo noin 70 prosenttia. Tämä johtui yksityisen sektorin haluttomuudesta tehdä investointeja tai järjestää palveluita.

Ranskan kaupungeissa yksityiset yritykset operoivat vesihuoltoa pitkään ja osin vieläkin. Yksi näistä kansainvälisistä jätteistä on Suez, joka ensi töikseen rakensi Suezin kanavan. Espanjan Barcelonassa yksityinen yritys toimi noin 125 vuotta ilman kilpailua.

Helsingin sähkölaitoksen johtaja Bernhard Wuolle pohti ensimmäisillä kaupunkipäivillä 1912 kunnallisten liikelaitosten toimintaa: *”Kuntain on pidettävä käsissään niin sanoakseni vähittäiskauppa ja käytön järjestely omien rajojensa sisällä, voidakseen pysyä herrana talossaan ja edistääkseen kunnallispoliittista kehitystään.”* Wuolteen ajatukset ovat edelleen ajankohtaisia.

Uusliberalistiset ideat voimistuivat uudestaan 1980-luvulla. Margaret Thatcherin hallitus ryhtyi valmistelemaan Englannissa ja Walesissa yksityistämisiä. Alueelliset julkiset vesilaitokset myytiin vuonna 1989 yksityisille sijoittajille. Valtio otti vastuulleen laitosten velkoja ja antoi yrityksille starttirahaa.

Kallis ja monimutkainen julkinen valvonta ei ylety Englannissa näihin rahoituskikkailuihin. Yksityiset yritykset ostavat palveluja omilta tytäryhtiöiltään ilman reilua kilpailua.

Kansainväliset talousinstituutit edistivät vesihuollon yksityistämistä 1990-luvulla erityisesti Latinalaisessa Amerikassa mutta huomasi pian epäonnistuneensa. Vuonna 2003 eräs Maailmanpankin johtava asiantuntija totesi

heidän yliarvioineen yksityistämisen mahdollisuudet vaikealla toimialalla.

Yksi turhimmista vesilaitosten yksityistämisistä tapahtui vuonna 2001 Tallinnassa, jossa kaupungin omistama laitos oli laitettu hyvään kuntoon Suomen ja Ruotsin veronmaksajien tuella. Vaihtoehtoja ei pohdittu eikä suomalaisen neuvoja kuunneltu, koska ennakkoon oli päätetty ostaa sika säkissa. Enemmistöosuuden myynti perustui harhaluuloon, että näin saadaan mukaan yritys, joka investoi laitokseen omia rahojaan. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan heti yksityistämisen jälkeen yritys tuloutti itselleen laitoksen omaa pääomaa ja investoinnit hoidettiin ottamalla lainaa.

Yritysten toiminta on julkista kalliimpaa. Englannissa yksityiset laitokset ottavat erittäin korkeakorkoista lainaa omistajiltaan veroparatiiseista ja siirtävät velat ja korot vedenkäyttäjien maksettaviksi. Kun velkaa otetaan rajusti, välttyään maksamasta yritysveroja. Eräät vesiyhtiöt ovat maksaneet myös voittojaan suurempia osinkoja.

Yksityinen omistus ei lisää vesihuollossa tehokkuutta

Vuosina 2000–2015 vesihuollon yksityistä omistusta ja operointia palautettiin julkiseen hallintaan 235 kaupungissa 37 maassa. Englannissa 83 prosenttia kansalaisista haluaa vesilaitokset takaisin julkiseen omistukseen. Maailmanlaajuisesti 90–95 prosenttia vesihuollon asiakkaista saa palvelunsa julkisen sektorin omistamilta ja operoimilta laitoksilta.

Monista tutkimuksista tiedetään, että yksityinen omistus tai operointi ei lisää vesihuollossa tehokkuutta eikä poista ongelmia. Yksityisten urakointia, suunnittelua ja muita ostopalveluja tarjoavien yritysten asiantuntemusta voidaan ostaa tapauskohtaisesti kilpailutuksen avulla, kuten on tehty Suomessa jo yli sata vuotta.

Opetus on, että vesihuoltoa koskevia päätöksiä ei pidä tehdä umpiossa, tuntematta historiaa. Tarkoitushakuisten selvitysten sijaan tulisi analysoida vaihtoehtoja.

Vesihuoltolakia ollaan parhaillaan uudistamassa. Muuttuvan toimintaympäristön vuoksi sääntelyä tulee uudistaa. Saneeraustoiminnalle tulee luoda selvemmat vaateet ja kuntien vesihuollon kehittämissuunnitelma pitää tehdä uudestaan pakolliseksi. Julkisessa omistuksessa olevan vesihuollon osittainenkin yksityistäminen tulee kieltää.

Tutkimus- ja kehittämistoimintaan tulee varata vesilaitosten liikevaihdosta esimerkiksi prosentti. Laitoksille pitää myös antaa mahdollisuus budjetoida kansainväliseen toimintaan kuluna enintään prosentti liikevaihdosta. Tällaiset panostukset ovat pieniä verrattuna kuntien usein kohtuuttomiin tuottovaatimuksiin.

Tuoton sijaan kuntien tulee saada korvausta vesihuollon järjestämisestä aiheutuneista kuluista. Vesihuollon tutkimusta ja koulutusta on jatkossa painotettava vastaamaan yhteiskunnallista tarvetta. Ruotsissa on säädetty, että vesiviemärlaitokset eivät saa tuottaa voittoa. Se olisi hyvä malli myös Suomelle. ■